

Реалії, напрями і перспективи розвитку вітчизняної оториноларингології

За матеріалами XIII З'їзду оториноларингологів України

19-22 вересня 2021 року в Одесі відбулася значуща медична подія – XIII З'їзд оториноларингологів України. Організаторами виступили Міністерство охорони здоров'я України, Національна академія медичних наук України, ДУ «Інститут отоларингології ім. професора О.С. Коломійченка НАМН України», Українське наукове медичне товариство оториноларингологів, Департамент охорони здоров'я Одеської обласної державної адміністрації, Одеський національний медичний університет і Одеське обласне товариство оториноларингологів. У заході взяли участь ЛОР-лікарі з усіх куточків України, корифеї вітчизняної отоларингології та молоді науковці. Загалом було представлено приблизно 100 доповідей, в яких висвітлювалися найактуальніші питання сучасної оториноларингології: ЛОР-аспекти COVID-19, ринологія, алергологічні та імунологічні проблеми в отоларингології, кохлеарна імплантація (КІ) в дітей і дорослих, ЛОР-онкологія та багато інших. Дуже змістовними були виступи зарубіжних колег – Didier Portmann (Франція), Desiderio Passali (Італія), Гунти Сумераги (Латвія), Hesham Negm (Єгипет), Еухеніуса Лесінкаса (Литва), Marin Bucacovschi (Молдова).

Ключові слова: оториноларингологічна служба, хірургічні методи лікування ЛОР-патології, отонейрохірургія, кохлеарна імплантація, сенсоневральна приглухуватість, коронавірусна дизосмія, ЛОР-онкопатологія

Із привітальним словом до учасників заходу звернувся академік Національної академії медичних наук України, віце-президент НАМН України, доктор медичних наук, професор Дмитро Ілліч Заболотний.

Професор Д.І. Заболотний наголосив, що, незважаючи на складну соціально-економічну ситуацію, оториноларингологічна служба нашої країни продовжує підтримувати сучасний рівень і забезпечувати доступність медичної спеціалізованої допомоги пацієнтам. Сьогодні в Україні здійснюються практично всі необхідні хірургічні втручання.

Продовжується розвиток ендоскопічних оперативних втручань не тільки при захворюваннях носа і навколососових пазух, але й глотки, гортані, вуха. Крім того, проводять операції на основі черепа – у разі ліквореї, менінгоцеле (цефалоцеле), здійснюють видалення гіпофіза, пухлин селярної ділянки з ураженням основної пазухи, кавернозного синуса, підскроневої та птеригомаксиллярної ямок. Освоєно ендоскопічне хірургічне втручання з приводу патології верхівки пірамідки, акустичної невриноми ретросигмоїдним і транслабірентним методами. Успішно виконуються отонейрохірургічні операції як при тимпанальних, так і при яремних глобусних пухлинах з екстра- та інтракраніальним поширенням, впроваджено також метод хірургічного втручання при парезі лицевого нерва.

Українські лікарі успішно здійснюють пластичні та реконструктивні операції носа, горла й вуха.

Одним із наших досягнень є широке впровадження КІ за рахунок Державного бюджету, у тому числі в дорослих.

Дуже важливим є втілення починаючи з 2021 року в Інституті отоларингології ім. професора О.С. Коломійченка НАМН України (далі – Інститут) (м. Київ) «пілотного» проекту з надання допомоги тяжкохворим, яким не може бути надано (або надано частково) медичну допомогу за місцем проживання, за рахунок коштів Держбюджету.

Впроваджуються та удосконалюються нові методи лікування ЛОР-онкопатології (хірургічні, променеві і медикаментозні).

Удосконалюються методи діагностики й лікування сенсоневральної приглухуватості (СНП) шумової

хворих, які потребували екстреної та невідкладної допомоги, і найперше учасників операції Об'єднаних сил (ООС) і хворих на COVID-19.

Провідний науковий співробітник відділу мікрохірургії вуха і отонейрохірургії ДУ «Інститут отоларингології ім. професора О.С. Коломійченка НАМН України» (далі – Інститут), доктор медичних наук Олег Миколайович Борисенко

розповів у своєму виступі про історію і сучасний стан КІ в Україні.

етіології, судинного, вірусного, бактеріального і радіаційного генезу, а також професійної розлади голосу.

Вагомі здобутки отримано за цей час і в наукових дослідженнях. Так, співробітники Інституту, кафедр оториноларингології медичних університетів у співпраці з ученими і фахівцями суміжних спеціальностей продовжували роботу над розкриттям механізмів розвитку запальних, алергічних, онкологічних захворювань і травматичних ушкоджень верхніх дихальних шляхів і вуха в дорослих і дітей. На основі цих випробувань були запропоновані та впроваджені численні нові методи діагностики, лікування й профілактики цих патологій, їх ускладнень і рецидивів.

Проте, зазначив професор Д.І. Заболотний, у галузі залишається чимало гострих проблем. Зокрема, значуще зменшилася підготовка молодих ЛОР-спеціалістів через інтернатуру та ординатуру. Найвідчутніший цей брак спеціалістів – у сільській місцевості. Не завжди обґрунтовано і коректно відбувається скорочення ЛОР-ліжок. Додаткове напруження спричинила кризова епідеміологічна ситуація, що склалася останніми роками. Водночас оториноларингологи України зробили все від них залежне, аби не допустити відчутного зниження якості медичного обслуговування, насамперед

Першу у світі операцію з КІ провів у 1969 р. американський лікар, засновник отонейрохірургії William House (1923-2012). Йому вдалося домогтися слухових відчуттів у двох пацієнтів. Однак через 5 днів відбулося відторгнення електрода.

А вже 1968 року було створено першу багатоканальну систему КІ Nucleus, Cochlear Ltd (Graeme Clark).

Першу в Україні КІ провів у 1991 р. професор Ю.О. Сушко на базі Інституту. У період із 1991 по 1993 рік державним коштом було встановлено 10 кохлеарних імплантів у постлінгвально оглухлих хворих. За 30 років було проведено понад

1300 операцій, зокрема у відділі мікрохірургії вуха і отонейрохірургії Інституту здійснено:

- першу послідовну (з інтервалом 2 роки) білатеральну КІ дитині (2009);
- КІ постлінгвально оглухлій пацієнтці під місцевою анестезією (2011);
- першу одночасну білатеральну КІ постлінгвально оглухлому дорослому хворому (2016);
- КІ наймолодшому на сьогодні пацієнту (8 міс) (2017);
- КІ у хворого з отосклерозом і нейрофіброматозом 2 типу (НФ2) (2021).

Сьогодні в Україні функціонує три спеціалізовані медичні установи, де здійснюють КІ (2 – у Києві, 1 – у Дніпрі).

Джерела фінансування – державна програма (дорослим КІ за кошти Держбюджету проводиться з 2019 року), приватне фінансування, фонди.

Тему порушень слуху продовжила лікар-оториноларинголог вищої категорії **Любов Геннадіївна Петрук**. Свою доповідь вона присвятила діагностиці і шляхам корекції слухових порушень в осіб, які отримали акутравму в зоні проведення ООС.

Встановлено, що бойова акутравма може спричинити порушення не тільки в периферичному, але і в центральних відділах слухового аналізатора. Розроблено комплекс діагностично-лікувальних заходів на різних етапах евакуації постраждалих у зоні проведення бойових дій, а також на різних рівнях надання подальшої медичної допомоги, що дає можливість запобігти прогресуванню сенсоневральних порушень слуху і формуванню тяжкої СНП у хворих з акутравмою, а в низці випадків – покращити слухову функцію в таких хворих.

Важливо, що отримані дані стали основою методичного посібника «Акутравма в зоні бойових дій. Надання медичної допомоги при сенсоневральних порушеннях слуху: діагностика, лікування, етапність, профілактика» та 7 методичних рекомендацій.

Чимало доповідей було присвячено темі № 1 у світі – COVID-19 і ЛОР-аспектам коронавірусної хвороби.

Так, завідувач кафедри оториноларингології **Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця (м. Київ)**, доктор медичних наук, професор **Юлія Валеріївна Десева** у своєму виступі приділила увагу особливостям перебігу гострого ринусинуситу при COVID-19.

Юлія Валеріївна нагадала слухачам, що від початку оголошення пандемії (із 25 березня 2020 року) в Україні на COVID-19 захворіло 2,45 млн осіб. Із них на Київ і Київську область припадає понад 381 тис хворих. Летальність становить 2,3%.

Спікер наголосила, що на сьогодні повну вакцинацію (2 дози) отримало лише 11,5% населення України. На базі ЛОР-відділення Олександрівської лікарні (м. Київ), першого медичного закладу, що приймав хворих на COVID-19, було проведено дослідження за участю 146 пацієнтів, в якому вивчали особливості перебігу коронавірусної хвороби,

зокрема специфічного для COVID-19 симптому – дизосмії.

За результатами дослідження науковці зробили такі висновки і спостереження:

- спалахи підвищеної захворюваності на коронавірусну інфекцію співпадали в часі з такими в Європі і США;
- за період пандемії більшість вітчизняних лікувальних закладів покращили свої потужності для надання медичної допомоги хворим на COVID-19, а саме – збільшили кількість ліжок із можливістю подачі кисню і реанімаційних ліжок, покращили забезпечення відділень загалом тощо;
- дизосмія (або аносмія), що виникає ізольовано, без назальної обструкції, і не покращується на тлі застосування назальних деконгестантів, є одним із патогномонічних симптомів COVID-19;
- входними воротами SARS-CoV-2 є слизова оболонка верхніх (зокрема, нюхова зона) і нижніх дихальних шляхів, де локалізується значна кількість рецепторів до ангіотензинперетворювального ферменту 2 (АПФ2)
- патофізіологічні механізми порушень нюхової функції потребують подальшого дослідження;

• лікування назальних симптомів здійснюється із застосуванням препаратів, рекомендованих настановами EPOS-2020 (Європейський узгоджувальний документ із лікування риносинуситу і назального поліпозу – European Position Paper on Rhinosinusitis and Nasal Polyps);

• патофізіологічно обґрунтованого лікування нюхової дисфункції досі немає.

Проблеми ЛОР-онкопатології стали темою заключного пленарного засідання, на якому були розглянуті питання діагностики, лікування і покращення якості життя пацієнтів зі злоскісними новоутвореннями (ЗН) ЛОР-органів шляхом впровадження нових діагностичних методів, способів хірургічного втручання, променевої і хімотерапії та реабілітації.

Про актуальний стан ЛОР-онкології в Україні розповів **позаштатний головний ЛОР-онколог МОЗ України, доктор медичних наук, професор Ервін Венцельович Лукач**.

Передусім він зазначив, що злоскісні пухлини голови й шиї становлять приблизно 10% від усіх новоутворень. Невтішними є показники виявлення цих форм раку – лише у 25-40% хворих ЗН голови і шиї діагностують на ранніх стадіях, що, безумовно, позначається на ефективності лікування і виживаності пацієнтів.

За даними канцер-реєстру, в Україні у 2019 р. зареєстровано 8138 осіб зі ЗН голови й шиї. Крім того, на обліку перебуває 17 608 пацієнтів, які лікувалися в попередні роки (усього 18 022 особи). Із них майже 70% хворих потребують хірургічного лікування.

Професор Е.В. Лукач зацентрував увагу на гострому дефіциті в Україні кваліфікованих онкоотоларингологів. Адже хірург-онколог голови та шиї в найкращому випадку виконує до 200 оперативних втручань на рік. З огляду на кількість хворих у канцер-реєстрі, країна потребує щонайменше 90 таких спеціалістів.

Що ж до підготовки онкоотоларингологів, то нагадаймо, що в Україні первинна спеціалізація з онкооториноларингологією триває 2 роки. Тоді як у країнах Європи резидентура для спеціалізації з ЛОР-онкології передбачає щонайменше 4 роки.

Крім того, ЛОР-онкологи проходять тематичні курси з онкоотоларингології на базі Національного університету охорони здоров'я України ім. П.Л. Шупика (м. Київ) протягом 2 тижнів. Зазначимо, що клінічна потужність цього закладу становить усього 5 ліжок для ЛОР-онкологічних хворих. За словами спікера, така ситуація не додає оптимістичних сподівань щодо належної підготовки кадрів для ЛОР-онкології.

Сьогодні для ЛОР-онкологів є можливість підвищення кваліфікації шляхом стажування на базі відділу онкопатології-ЛОР органів Інституту отоларингології ім. професора О.С. Коломійченка, що налічує 60 ліжок. Тут виконують операції з приводу:

- пухлин носа і приносних синусів і таких, що поширюються інтракраніально;
- пухлин глотки;
- пухлин гортані; проводять ларингектомію з шунтуванням, протезування голосовими протезами «Провок»;
- пухлин вуха з поширенням у середню черепну ямку;
- метастатичних новоутворень шиї.

Підвищити свій професійний рівень ЛОР-онкологи можуть також у Національному інституті

Продовження на стор. 32.

Реалії, напрями і перспективи розвитку вітчизняної оториноларингології

Продовження. Початок на стор. 30.

раку – науковому центрі і флагмані протипухлинного лікування в Україні.

На жаль, не всі ЛОР-онкологи й онкологи, які спеціалізуються на ділянці голови та шиї, пройшли подібні курси і стажування.

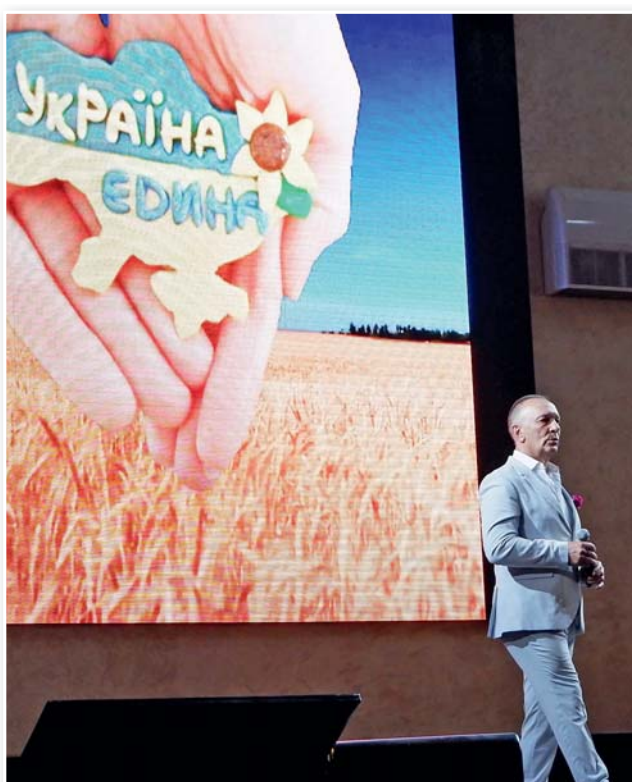
Отже, під час робочої програми XIII З'їзду оториноларингологів України було висвітлено дуже багато найактуальніших питань цієї галузі медицини, спікери розповідали у своїх виступах і про великі досягнення, і про цікаві результати досліджень, ділилися клінічним досвідом з широкого спектра діагностичних методів і терапевтичних стратегій ЛОР-патології. У доповідях і жвавих дискусіях учасники заходу відверто визначали проблеми і труднощі галузі.

Крім того, на з'їзді був представлений переклад українською мовою Європейського узгоджувального документа з лікування риносинуситу і назального поліпозу 2020 року (EPOS 2020) – оновлену версію аналогічних позиційних документів, що базуються на фактичних даних, опублікованих у 2005, 2007 і 2012 роках.

Настанови EPOS – це короткий виклад найсучасніших даних щодо лікування і тактики ведення пацієнтів із риносинуситом і поліпозом носа. Перші настанови EPOS були розроблені 2005 року і згодом оновлені у 2007, 2012, 2020 роках.

Приємно, що серед консультантів, які брали участь у розробці оновленого документа, є і два колективи авторів з України.

У підготовці перекладу EPOS 2020 українською мовою брали участь колектив ДУ «Інститут отоларингології ім. професора О.С. Коломійченка НАМН України» (насамперед – вчений секретар Т.Ю. Холоденко), завідувач кафедри оториноларингології та офтальмології з курсом хірургії голови і шиї Івано-Франківського національного медичного університету, доктор медичних наук, професор В.І. Попович, ТОВ «Доктор-Медіа Груп».

Резолюція XIII З'їзду оториноларингологів України

З метою поліпшення медичної допомоги населенню України при захворюваннях вуха, горла і носа XIII З'їзд отоларингологів України пропонує:

1. ДУ «Інститут отоларингології ім. професора О.С. Коломійченка НАМН України», експертам МОЗ з отоларингології, дитячої отоларингології, ЛОР-онкології, сурдології, головним оториноларингологам обласних управлінь охорони здоров'я держадміністрацій взяти під посилений контроль своєчасність і якість надання спеціалізованої медичної допомоги постраждалим у зоні проведення ООС і, за необхідності, хворим на COVID-19 і розробити відповідні методичні рекомендації.
2. Збільшити підготовку лікарів-оториноларингологів через інтернатуру та аспірантуру.
3. Проводити роботу з підвищення рівня знань і навичок (умінь) працівників амбулаторно-поліклінічної ланки ЛОР-служби, її ролі в наданні медичної допомоги населенню, особливо в сільській місцевості.
4. У практичній роботі ЛОР-фахівцям беззастережно дотримуватися вимог затверджених стандартів медичної допомоги при захворюваннях вуха, горла і носа.
5. Завідувачам кафедр і обласних відділень регулярно проводити роботу з атестації лікарів-оториноларингологів, постійно контролювати раціональність використання ліжкового фонду, інтенсифікації лікування і підвищення його ефективності.
6. Після підписання Наказу МОЗ щодо скринінгу слуху в новонароджених в Україні активно підключитися до його виконання на місцях.
7. ДУ «Інститут отоларингології ім. професора О.С. Коломійченка НАМН України», ЛОР-кафедрам кадрових університетів провести епідеміологічні дослідження з алергічних захворювань верхніх дихальних шляхів.
8. Завідувачам кафедр оториноларингології кадрових вузів і закладів післядипломної освіти постійно проводити підготовку науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, забезпечити високу якість дисертаційних робіт відповідно до сучасних вимог щодо їх актуальності, наукової і практичної значущості й новизни, вірогідності результатів і висновків.
9. ДУ «Інститут отоларингології ім. професора О.С. Коломійченка НАМН України», ЛОР-кафедрам кадрових університетів і закладів післядипломної освіти продовжити роботи щодо з'ясування механізмів розвитку і розробки нових методів діагностики й ефективного лікування запальних, алергічних і онкологічних захворювань ЛОР-органів.
10. ЛОР-кафедрам кадрових університетів і закладів післядипломної освіти активніше долучатися до участі в міжгалузевих і міжнародних програмах співробітництва з наукових і клінічних досліджень із питань підвищення ефективності діагностики, лікування й профілактики ЛОР-захворювань.
11. Президії Правління Українського наукового медичного товариства лікарів-оториноларингологів постійно контролювати хід виконання Резолюції З'їзду.

Публікацію здійснено за підтримки ГО «Українське наукове медичне товариство лікарів-оториноларингологів». Повний документ у вільному доступі можна завантажити з веб-ресурсу ГО «Українське наукове медичне товариство лікарів-оториноларингологів» за посиланнями:
Вступне слово: http://www.iol.com.ua/doc/Zabolotniy_inner.pdf
Повний текст документу: https://www.rhinologyjournal.com/Documents/Supplements/EPOS2020_UA.pdf